

PARLAR DE LA MORT AMB ELS INFANTS

Agnès Vallvé
Mestra

Introducció: **Una experiència dura**

Fa anys, a l'escola on treballa vam viure una experiència de mort que, d'alguna manera, va canviar la nostra visió sobre el tema de la mort i ens vam adonar de la importància de la pedagogia de la mort.

La directora va emmalaltir greument el mes de setembre i el mes de febrer va morir. Com a cap d'estudis vaig haver-la de substituir i juntament amb la secretària de l'equip directiu vam haver de liderar el procés d'acompanyament de la malaltia, de la mort i del dol posterior.

Des del principi, tot el claustre vam veure clar que hauríem de rebre ajuda per poder-ho afrontar i treballar de la manera més adequada i serena possible amb els nostres alumnes de tres a dotze

anys. Per això, durant tot el curs vam tenir la sort de rebre l'assessorament de la Concepció Poch que ens va anar acompanyant, orientant i aconsellant en cada moment. Vam llegir els llibres que ens anava recomanant i vam fer amb ella un llarg procés molt enriquidor que ens ha servit després per afrontar altres situacions de malaltia i/o mort de familiars dels nostres alumnes.

El primer que vam entendre va ser que la mort és part de la vida i que, per això, és molt important que com a educadors i també com a pares ens formem per tal d'ajudar els nostres infants a viure les experiències de dol, que segur que al llarg de la vida s'aniran trobant. És molt clar que ha de ser un dels eixos transversals de l'educació.

D'aquí va sorgir la idea de fer el taller de Setmana Santa, per compartir-ho amb els com-

panys i companyes de l'ACO ja que molts d'ells són pares i/o educadors.

El taller el vaig preparar basant-me en l'experiència, en l'assessorament i sobretot a partir del llibre de la Concepció Poch, *De la vida i de la mort*, d'Editorial Claret, del qual ha sortit recentment la segona edició, i que us recomano molt. En teniu més informació a la darrera pàgina d'aquest mateix butlletí.

Abans de començar a parlar de com enfocar, treballar i acompanyar el tema de la mort amb els infants, és important situar-nos en quin entorn ens movem els adults.

Els adults, estem preparats per parlar de la mort amb els infants?

En els darrers anys, en la nostra societat occidental i "opulenta", hi ha hagut un progressiu allunyament de la mort, l'hem deixat fora de la nostra vida quotidiana. Això ho veiem reflectit en molts moments: en les converses, en el fet d'amagar la gravetat de la malaltia al propi malalt no deixant-lo ser protagonista de la seva vida i de la seva mort, creient-nos a poc a poc que estem vencent la mort a nivell mèdic, escurçant els ritus de comiat, deixant la mort en mans dels professionals, en les dificultats per exterioritzar el dolor...

Tot això és perquè ens volem creure la idea d'una vida fàcil, alegre, de felicitat, de comoditat, de bones cares, de somriures, de superficialitat... i en aquest marc es considera morbós o de mal gust parlar obertament de la mort. S'ha anat convertint en un tema tabú. Per altra banda, la mort és present cada dia a les notícies però són morts llunyanes, anònimes, sense nom, indiferents, com si fos un espectacle. La mort s'ha anat convertint en una cosa externa a nosaltres.

Gràcies als avenços que està fent la medicina ens volem creure que estem a punt de vèncer la mort. Ens neguem la pròpia i inevitable mortalitat, la finitud. S'ha anat allargant l'esperança de vida i també s'ajorna tant com es pot el moment de morir. La societat està organitzada per facilitar-nos la gestió de la mort però no ajuda ni acompanya a morir, ni ens ajuda a acomiadar-nos bé. Cada vegada costa més acompanyar un moribund, vetllar-lo... Antigament formava part de la vida i tothom ho vivia amb molta més naturalitat.

És curiós que actualment es valora com a fet positiu tenir una mort ràpida i no ser-ne conscient. I, en canvi, els experts ens diuen que en societats més primitives és tot al contrari, morir així sobtadament és una mort considerada dolenta perquè no ha pogut acomiadar-se ni ser-ne conscient.

No ens adonem que el sentit de la vida i el sentit de la mort formen part d'un tot. L'angoixa que sentim envers la mort és inversament proporcional a la satisfacció per la vida. Viure plenament

és donar sentit autèntic a la pròpia mort. Un pot morir plàcidament i dignament quan mira enrere i veu que la seva vida ha tingut un sentit i que n'està prou satisfet.

Hem de ser conscients que la mort és inevitable, personal i intransferible.

Quan una persona ha sentit a prop la presència de la mort, els seus valors vitals es reorganitzen, relativitzant moltes coses i valorant allò que és essencial. Cada una d'aquestes experiències, viscuda en profunditat, ens va preparant per a la pròpia mort.

La por és la que ens fa més difícil afrontar-ho. De vegades ens fa més por el que desconeixem de la mort que el que en sabem. Però un veritable "enemic" és el sofriment i el dolor que la precedeixen. Una altra cosa que ens fa por és que ho hem de deixar tot. Davant la mort som pobres. I una raó profunda de la por és que no sabem qui som realment si ens treuen del nostre entorn. També hi ha qui té més por de la mort de l'altre que de la pròpia. Incloure la mort en la nostra vida és acceptar que no tot és com volem. Que no hi ha res que sigui per sempre. Que no som ni eterns ni omnipotents.

Pensar en la mort no fa que t'evadeixis de la vida, sinó al contrari, t'ajuda a viure d'acord amb propostes més conscients, més meditades. En canvi, no voler-ne parlar és una manca de maduresa i un entrebanc en el camí de l'educació ja que ens priva de les eines més preuades pel creixement com a éssers humans lliures i responsables.

És per tot això que es planteja la necessitat d'una pedagogia de la mort que pugui fer front a l'angoixa que genera la finitud. I que obri camins per poder tractar el tema d'una manera autèntica, tant a casa com a l'escola.

Les actituds més generals davant la mort són diverses i sovint passem moments diferents en la nostra vida. La negació es dona quan esquivem el tema fent com si la mort no existís. L'omnipotència és l'actitud que consisteix a plantar-li cara jugant-se la vida perquè el risc ens fa sentir d'alguna manera immortals. La desesperança és tnyir-ho tot d'un pessimisme gris/negre i viure amb angoixa la proximitat de la mort. La resignació/acceptació consisteix a acceptar la mort com una veritat radical i autèntica, viure-la amb realisme. I entre totes, cal destacar l'esperança que és indispensable per a la felicitat. Aquestes dues darreres actituds són necessàries per viure d'una manera plena la vida.

Durant la nostra vida només tenim experiència de la mort a través de la mort de l'altre. Cada vegada que mor un ésser estimat mor una part del nostre propi jo. Moltes vegades vivim una contradicció entre el sentiment de pèrdua i la percepció que la vida continua com si res. Els sentiments que ens acompanyen en aquests moments poden ser d'impotència, d'incapacitat, de culpabilitat, d'alliberament...

Algú mor quan ja ningú no el recorda. L'amor és capaç de recordar, d'agrair i, d'alguna manera, immortalitzar els que han mort.

El dol és la resposta emotiva davant la pèrdua. Elaborar el dol és el procés llarg que fem de despreniment i alhora és una oportunitat òptima per madurar. Un element clau en la superació és la comunicació del sofriment i saber que no som els únics que ens sentim així. Si es pot plorar en el moment de la pèrdua també el dol final serà més fàcil. Un bon procés d'elaboració del dol és aquell que acaba amb la progressiva desaparició de la

tristesa i l'enyorament, i la sana incorporació a la normalitat. Quan ja s'apaivaga el dolor sempre queda un buit que no es torna a omplir amb cap substitut. L'objectiu del dol és la reorientació en la nova realitat. Elaborar bé el dol ens ofereix la possibilitat d'esdevenir més responsables, més tendres, més afectuosos. És un creixement com a adults. Si conec el meu dolor podré comprendre i ajudar els altres. Quan et dediques a acceptar i a assumir en comptes d'evitar, el temps constitueix part del teu guariment. El dol suposa patiment i alguns experts el comparen amb un túnel fosc que quan ets dins només en pots sortir travessant-lo, acceptant la foscor per acostar-nos a poc a poc a la llum.

Aquell que manifesta els sentiments afronta més positivament la pèrdua de l'ésser estimat. Més que no pas el que retorna a la vida quotidiana com si res no hagués passat.

En aquest entorn, què passa amb els nens?

El que està passant és que els adults traspassem als infants les nostres pors, les nostres angoixes, les nostres resistències, les nostres fugides...

I per no veure'ls patir, moltes vegades, se'ls aparta i se'ls amaga la mort. Se'ls distreu perquè no hi pensin. També ens trobem que se'ls explica ben poca cosa i es tendeix a utilitzar metàfores que el que fan és confondre'ls: "ens ha deixat", "està a les estrelles", "ha marxat a un llarg viatge"...

Quan ells noten les nostres pors els costa molt parlar-ne obertament.

Molta gent pensa que els nens no pateixen i per no trastornar-los els eviten el coneixement de la mort i de qualsevol sofriment. En la realitat molts nens sofreixen fam, guerres, maltractaments, destrucció, comunicació... Les coses els preocupen molt més del què pensem.

Per altra banda, els infants són capaços d'acceptar una pèrdua si tenen allà on agafar-se i sobretot algú que els estimi molt. Si la família facilita l'expressió dels sentiments, el dol és menys traumàtic per als infants i per als joves. Els experts ens diuen que justament necessiten parlar-ne més que els adults. En canvi, l'allunyament de la realitat i l'exclusió produeixen en ells confusió i perple-

xitat. No podem pas deixar que s'espavilin ells sols davant d'aquestes situacions.

És bo saber que les reaccions emotives dels infants són semblants a les dels adults: senten tristesa pel que ha passat, ràbia per la sensació d'abandó, por de quedar-se sols, temor que pugui morir algú molt estimat com el pare o la mare, sense oblidar el sentiment de culpa.

És necessari que ens plantejem com els acompanyem, perquè estan poc preparats per a tot allò que sigui inevitable i dolorós. Una cosa bàsica, que avui no es fa gaire i que ajuda força, és que des de ben petits se'ls acostumi a les frustracions quotidianes. És cert que tampoc no cal que parlem de la mort sovint però si que és bo aprofitar esdeveniments de l'entorn per parlar-ne tranquil·lament. I

sobretot, en el moment d'una mort propera, els ajudarà que la nostra actitud sigui serena. Com els hem de consolar? És veritat que no és fàcil, de vegades el millor és callar, estimar en silenci o plorar junts. Deixar-los desfogar. I per damunt de tot respectar la diver-

sitat de reaccions. I el que és molt sa és cultivar els records, donant significat a la relació que van tenir amb aquella persona.

En primer lloc hem de facilitar el diàleg. Però com que a cada edat viuen i entenen la mort d'una manera diferent, quan parlem amb ells, hem d'assegurar-nos bé del que volen dir i del que volen saber, i acotar també les nostres respostes a les seves expectatives. Quan fan preguntes cal respondre sempre d'una manera sincera, concreta i clara. Es poden utilitzar materials que ens ajudin a parlar-ne: contes, narracions, poemes, teatre... I possibilitar que expressin els seus sentiments, es pot fer a través d'un dibuix, d'una carta... També és convenient que participin en el dol de la família, perquè és una font de maduració personal. I en la mesura que es pugui, que vagin al funeral ja

que és l'oportunitat única d'expressar públicament el que ha suposat aquella pèrdua. I el que és primordial és que els adults siguem símbols d'esperança, mostrant il·lusió pel futur i ajudant-los a viure el present.

El taller

El taller del curs passat va facilitar poder compartir experiències personals molt interessants relacionades amb la vivència de la mort. Vam poder constatar que a aquell a qui de petit havien amagat la realitat de la mort ara, com a adult, tenia serioses dificultats per afrontar les situacions que envolten les morts properes. També hi havia qui havia perdut la parella i ho

havia hagut d'explicar als fills, encara petits, i fer el procés de dol esforçant-se per tirar endavant amb ells. Va ser molt enriquidor compartir diferents maneres d'acomodar-se de les persones que estimem. I finalment, vam poder gaudir de la forta experiència

d'una noia que després de morir clínicament havia tornat a viure i tot el que això suposava. De vegades, es fa difícil de parlar d'aquest tema però quan som capaços de traspasar la barrera i podem compartir en sortim molt reconfortats.

En la pedagogia de la mort es pretén que els infants entenguin millor la mort, que en puguin parlar i que puguin expressar els sentiments de manera que els ajudi a viure més plenament la vida amb els valors de l'acceptació, la serenitat, l'amor, l'esperança, la tendresa i la paciència. I en el cas dels creients, ajudar a entendre que la mort física és un pas cap a la vida definitiva. Ser conscients que la fe no ens deslliura del tot de la por però que la resurrecció és l'esdeveniment que tot ho canvia.